

MOTIVATSIYA MUAMMOSINING CHET EL, RASSIYA VA O'ZBEKISTONDA, PEDAGOGIK-PSIXOLOGIK ADABIYOTLARDA O'RGANILISHI

Rahimova Nigora Xoshimovna

Farg'ona viloyati Oltiariq tumani 1 –sonli maktab psixologi ,

Tursunmurodova Sharofat Farg'ona viloyati Oltiariq tumani 38- sonli maktab psixologi

Annotatsiya

maqolada motiv va motivatsiya muammosini chet elda va O'zbekistonda o'rganilishi , olimlarning nazariy qarashlari bayon etilgan .

Kalit so'zlar : maqola , kitob , motiv , maqsad , motivatsiya , ong , nazariya , qarashlar , faoliyat.

Motivatsiya muammosi "Umumiy psixologiya" lug'atida motivatsiya organizm faoliyatini qo'zg'atuvchi va uning yo'nalishini belgilovchi impuls deb ta'riflanadi.¹ Motivatsiya shaxs faoliyatini, uning xulq-atvori va faoliyatini tartibga solishning etakchi omili sifatida barcha odamlar uchun alohida qiziqish uyg'otadi. Ko'pincha ijtimoiy turdagi kasblar vakillari. "Motivatsiya" so'zini birinchi marta A. Shopengauer "Etarli sababning to'rtta printsipli" (1900-1910) maqolasida qo'llagan. Keyin bu atama inson xatti-harakatlarining sabablarini tushuntirish uchun psixologik foydalanishda mustahkam o'rnatildi. Zamonaviy psixologiyada motivni tushunishga umumiy yondashuvning o'xshashligi bilan ushbu kontseptsyani aniqlashning ba'zi tafsilotlari va o'ziga xos xususiyatlarida sezilarli farqlar mavjud. Aslida, "motiv" tushunchasining ta'rifining o'zi ma'lum bir ilmiy muammoni keltirib chiqaradi. Agar motivning eng xarakterli ta'riflarini tahlil qilsak, u umumlashtirilgan shaklda faoliyatning boshqa tarkibiy qismlari, ko'pincha ehtiyoj bilan bog'liq bo'lgan rag'batlantiruvchi stimul sifatida ko'rib chiqilishini ko'rishimiz mumkin. Motivning ba'zi tipologiyalari va ta'riflari: D.N. Uznadze² (1940): «Ehtiyojni qondirish qiyin bo'lgan hollarda, ehtiyoj to'g'ridan-to'g'ri amalga oshirilmasa, u sub'ekt ongida o'ziga xos mazmun tarzida namoyon bo'ladi. Sub'ekt tomonidan u hayajon va taranglik lahzalarini o'z ichiga olgan norozilik tuyg'usi shaklida, ob'ektiv tomondan esa, harakatga turtki beruvchi muayyan mavzu mazmuni shaklida boshdan kechiriladi. A.Maslou (1954): «Motiv ehtiyojning fiziologik nomutanosibli holatida ifodalanadi.

Motivatsion xatti-harakatlarning reaksiyasi nomutanosiblikni bartaraf etishga qaratilgan harakatlardan iborat». D. McClelland (1951): "Motiv kuchli affektiv assotsiatsiyaga aylanadi, maqsadli reaksiyani kutish bilan tavsiflanadi va ma'lum belgilarning zavq yoki og'riq bilan o'tmishdagi bog'lanishiga asoslanadi". A. Vroom (1964): "Motiv - bu shaxsning ixtiyoriy faoliyatning muqobil shakllari orasidan qiladigan tanlovini boshqaradigan jarayon". K.Obuxovskiy (1972): «Motiv - bu ma'lum bir shaxsga ma'lum bir faoliyatni boshlash imkonini beradigan maqsad va dasturning og'zaki ifodasidir».

A.N. Leontiev (1966): "Motiv - bu ehtiyoj aniqlangan va uning predmetli mazmunini tashkil etuvchi ob'ekt (idrok qilinadigan yoki faqat tasavvur qilinadigan, ifodalangan)". Ushbu ta'riflar asosida yaratilgan umumiy g'oya (va umuman olganda, ulardan ko'plari bor) juda noaniq, bir xil emas: bir tomondan, u motivni ehtiyoj bilan belgilaydi (A. Maslou), boshqa tomondan, bu motivatsiya, maqsadni anglash bilan bog'liq (K. Obuxovskiy). Shu nuqtai nazardan, Leontiev motivni tushunishni ko'p

¹ E.G'oziyev Umumiy psixologiya Toshkent 2014 y 244 b

² V.Karimova Ijtimoiy psixologiya Toshkent 2012 y 23 b

jihatdan konkretlashtiradi, uni to'g'ridan-to'g'ri faoliyat kontekstiga kiritadi, uni faoliyatning asosiy predmeti bilan bog'laydi, ammo ko'rinib turibdiki, motivni sub'ekt bilan to'liq identifikatsiya qilish uning talqinini toraytiradi. Muayyan motivatsiyani shakllantirishga keng qo'llaniladigan rag'batlantirish yordam beradi. Amalda, - deb yozadi B.F. Lomov, - ko'pincha "motiv" va "rag'batlantirish" tushunchalarini ajratmaydi. Ayni paytda, bu tushunchalar bir xil emas. Mehnatni rag'batlantirishning u yoki bu shakli, u yoki bu rag'batlantirish shundan keyingina motivga aylanganda harakatlantiruvchi kuchga aylanadi. Motivlarning "ehtiyoj" toifasi bilan bog'liqligi haqidagi umumiy qoida ko'p hollarda bahsli emas, garchi ba'zida bu erda nomuvofiqliklar mavjud. Ideallar, manfaatlar, shaxsiyatlar, e'tiqodlar, ijtimoiy munosabatlar, qadriyatlar ham motivlar bo'lishi mumkin, ammo shu bilan birga, bu barcha sabablar ortida hali ham shaxsning barcha xilma-xilligi (hayotiy, biologikdan yuqori ijtimoiygacha) ehtiyojlari mavjud.).

"Motivatsiya" atamasi "motiv" atamasidan kengroq tushunchadir. Zamonaviy psixologiyada ular kamida ikkita ruhiy hodisani belgilaydilar:

a) shaxsning faolligini keltirib chiqaradigan va uning faoliyatini belgilaydigan motivlar to'plami, ya'ni xatti-harakatni belgilovchi omillar tizimi (bu, xususan, ehtiyojlar, motivlarni o'z ichiga oladi. , maqsadlar, niyatlar, intilishlar va boshqalar).

b) tarbiya jarayoni, motivlarning shakllanishi, xulq-atvor faolligini ma'lum darajada rag'batlantiruvchi va ushlab turuvchi jarayonning xususiyatlari. Shuning uchun motivatsiyani inson xatti-harakati, uning boshlanishi, yo'nalishi va faoliyatini tushuntiruvchi psixologik sabablar yig'indisi sifatida aniqlash mumkin. Motivatsiya g'oyasi xatti-harakatni emas, balki tushuntirishga harakat qilganda paydo bo'ladi. Bu "nima uchun?", "nima uchun?", "nima maqsadda?" kabi savollarga javob izlashdir. va "nima uchun?", "nima maqsadda...?". Xulq-atvordagi barqaror o'zgarishlarning sabablarini aniqlash va tavsiflash uni o'z ichiga olgan harakatlarning motivatsiyasi haqidagi savolga javobdir.

Xulq-atvorning har qanday shakli ichki va tashqi sabablar bilan izohlanishi mumkin. Motivatsion qiymati jihatidan ehtiyojdan keyingi ikkinchi tushuncha maqsad tushunchasidir. Maqsad to'g'ridan-to'g'ri ongli natija bo'lib, u hozirgi vaqtda amalga oshirilgan ehtiyojni qondiradigan faoliyat bilan bog'liq harakat bilan boshqariladi. Motivatsiyalar (motivlar), ehtiyojlar va maqsadlar insonning motivatsion sohasining asosiy tarkibiy qismlaridir. Shaxsning motivatsion sohasini uning rivojlanishi nuqtai nazaridan quyidagi parametrlar bilan baholash mumkin: kenglik, moslashuvchanlik va ierarxiya. Motivatsion sohaning kengligi motivatsion omillarning sifat jihatidan xilma-xilligini anglatadi - har bir darajada taqdim etilgan moyilliklar (motivlar), ehtiyojlar va maqsadlar. Insonning motivlari, ehtiyojlari va maqsadlari qanchalik xilma-xil bo'lsa, uning motivatsion sohasi shunchalik rivojlangan bo'ladi. Bunday motivatsion soha yanada moslashuvchan bo'lib, unda umumiy xarakterdagi (yuqori darajadagi) motivatsion impulsni qondirish uchun quyi darajadagi turli xil motivatsion stimullardan foydalanish mumkin. Masalan, shaxsning motivatsion sohasi ko'proq moslashuvchan bo'lib, u bir xil motivni qondirish sharoitlariga qarab, boshqa shaxsga qaraganda ko'proq turli xil vositalardan foydalanishi mumkin. Bir kishi uchun bilimga bo'lgan ehtiyoj faqat televidenie, radio va kino orqali qondirilsa, boshqa birov uchun turli kitoblar, davriy nashrlar, odamlar bilan muloqot qilish ham uni qondirish vositasidir. Ikkinchisi yanada moslashuvchan motivatsion sohaga ega bo'ladi. Ierarxizatsiya - bu motivatsion sohani tashkil etish darajasining har birining tuzilishining o'ziga xos xususiyati, alohida olingan. Ba'zi moyilliklar boshqalarga qaraganda kuchliroq va tez-tez uchraydi; boshqalar zaifroq va kamroq yangilanadi. Muayyan darajadagi motivatsion shakllanishlarni aktuallashtirishning kuchi va

chastotasidagi farqlar qanchalik katta bo'lsa, motivatsion sohaning ierarxiyasi shunchalik yuqori bo'ladi. Inson faoliyatining motivlari nihoyatda xilma-xildir, chunki ular ijtimoiy hayot jarayonida shaxsda shakllanadigan turli ehtiyoj va manfaatlardan kelib chiqadi. Ular o'zining eng oliy shakllarida insonning o'zining axloqiy burchlarini, ijtimoiy hayot uning oldiga qo'yayotgan vazifalarini anglashiga asoslanadi, shuning uchun ularning eng yuqori, eng ongli ko'rinishlarida insonning xatti-harakati ongli zarurat bilan tartibga solinadi, bunda u chinakam anglangan bo'ladi.

Psixologiya motivatsiyasida shaxs motivatsiyasi muammosining tarixi va hozirgi holati Shaxs talaba psixologiyasi Motivatsiya muammosi zamonaviy psixologiyada eng muhim masalalardan biridir. Asrimizning boshlarida dunyoning turli mamlakatlarida motivatsiyani o'rganish bo'yicha samarali ishlar deyarli bir vaqtning o'zida boshlangani bejiz emas. Motivlar muammosi rivojlanishning uzoq yo'lini bosib o'tdi. Tadqiqotlar tarixini hisobga olgan holda, motivatsiya assotsiatsiyachilarning "atomizm" tushunchalarini yengish bilan bog'liq holda rivojlana boshladi. Bu davrga kelib (XIX asr oxiri — XX boshi) chet elshunoslikda motivlarni o'rganishga ham katta e'tibor beriladi. Odam va hayvonlarning xulq-atvoridagi motivlar masalalari bo'yicha ko'plab nazariy va eksperimental ishlar olib borildi. Motivatsiya masalalarini ishlab chiqish psixologiya fanining turli sohalarida turli usullardan foydalangan holda intensiv ravishda amalga oshiriladi. Angliyada Uilyam Makdugal instinktlarni asosiy tushuntirish tushunchasi deb hisobladi va shu bilan motivatsiyani instinktlar nazariyasi ruhida o'rganishga asos soldi. Keyinchalik bu yo'nalish zamonaviy etologlar - Konrad Lorenz va Nikols Tinbengenning asarlarida taqdim etilgan. Avstriyadagi Zigmund Freyd Makdugal bilan deyarli bir vaqtda tushlar mazmuni va nevrotiklarning xulq-atvori kabi mantiqsiz ko'rinadigan hodisalarni yashirin ehtiyojlar dinamikasi bilan tushuntirishga harakat qildi va shu bilan shaxsiyat nazariyasida quyidagi motivatsiya uchun asos yaratdi.

O'rganish bo'yicha birinchi tadqiqot amerikalik Edvard Torndik tomonidan o'qituvchisi Uilyam Jeymsning podvalida olib borilgan. Saam Jeyms tajriba o'tkazmadi, lekin u ishlab chiqqan "odat" tushunchasi o'rganishning assotsiativ nazariyasining markaziga aylandi. I.P. Pavlov va E.L. Torndik motivatsion tadqiqotlarda assotsiativ yo'nalishning asoslarini yaratdi. Motivatsiya muammosini o'rganishning assotsiativ yo'nalishida Torndik nomi o'rganish psixologiyasining yo'nalishi va I.P. nomi bilan bog'liq. Pavlova - faollashtirish psixologiyasi liniyasi. Germaniyada Narcissus Ah, Wundian an'analarga sodiq qolgan holda, ongning passiv oqimida kognitiv jarayonlarning yetakchi tarkibiy qismini eksperimental psixologik usullar bilan aniqlashga harakat qildi. O'z eksperimenti natijasida Narcissus Ah, "aniqlash tendentsiyalari" ni ajratib ko'rsatdi, garchi ongda berilmagan bo'lsa-da, baribir to'g'ridan-to'g'ri xatti-harakatlar. Myurreyning "Shaxsni o'rganish" asari Makdugal, Freyd va Lyuindan boshlab motivatsiya psixologiyasi rivojlangan bir qancha muhim yo'nalishlarning chorrahasidir.

Motivlar haqidagi dastlabki tadqiqotlardan biri A.A. Uxtomskiy (1875-1945), yaxlit xulq-atvorni hisobga olgan holda. Uning ilmiy qiziqishlari markazida bo'lgan motivlar muammosini u turli jihatlarida o'rgangan: fiziologik, psixologik, o'rganilgan .

Shu nuqtai nazardan, uning "Qiyosiy psixologiyaga kirish" kitobida ifodalangan motivatsiya haqidagi qoidalar qiziqarli. U insonning xulq-atvorini bashorat qilish va uni to'g'ri yo'nalishga yo'naltirish kerak deb hisoblagan. Urushdan oldingi yillarda motivatsiyaning nazariy masalalarini o'rganishga etarlicha e'tibor berilmadi, bu ham "psixotexnika" tadqiqotlarining cheklovlariga ta'sir qildi. 1935 yilda nashr etilgan S.L. Rubinshteyn (1889-1960) o'zining marksistik falsafa tamoyillariga asoslangan "Psixologiya asoslari" kitobida motivatsiyani asosan ixtiyoriy harakatlar bilan bog'liq holda qayd etgan. Ammo

allaqachon 1940 yilda S.L. Rubinshteyn "Umumiy psixologiya asoslari" kitobida motivlarni aniq faoliyat bilan bog'liq holda ko'rib chiqdi, bu motivatsiyani o'rganishda oldinga qadam bo'ldi. Shu bilan birga, motivlar ijtimoiy-tarixiy taraqqiyot bilan bog'liq bo'lib, inson faoliyatining ijtimoiy mohiyati, ongli sifatidagi inson faoliyati va hayvonlarning instinktiv xatti-harakatlari o'rtasidagi farq ta'kidlangan.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. E.G'oziev "Umumiy psixologiya " 2014 y
2. E.G'oziev "Ontogenez psixologiyasi "2014 yil
3. ИСАКОВА М. Т. СОВРЕМЕННОЕ ОБРАЗОВАНИЕ (УЗБЕКИСТАН) //СОВРЕМЕННОЕ ОБРАЗОВАНИЕ (УЗБЕКИСТАН) Учредители: Общество с ограниченной ответственностью " Центр инновационных технологий". – №. 8. – С. 45-52.
4. ИСАКОВА, МУЪАЗАМ ТУЛКИНОВНА. "СОВРЕМЕННОЕ ОБРАЗОВАНИЕ (УЗБЕКИСТАН)." СОВРЕМЕННОЕ ОБРАЗОВАНИЕ (УЗБЕКИСТАН) Учредители: Общество с ограниченной ответственностью" Центр инновационных технологий" 8: 45-52.
5. ИСАКОВА, М. Т. СОВРЕМЕННОЕ ОБРАЗОВАНИЕ (УЗБЕКИСТАН). СОВРЕМЕННОЕ ОБРАЗОВАНИЕ (УЗБЕКИСТАН) Учредители: Общество с ограниченной ответственностью" Центр инновационных технологий", (8), 45-52.
6. Закирова М. С. РОЛЬ УЗБЕКСКИХ И РУССКИХ НАРОДНЫХ СКАЗОК В ФОРМИРОВАНИИ ЛИЧНОСТНЫХ КАЧЕСТВ РЕБЕНКА //ПРОБЛЕМЫ ПСИХОЛОГИЧЕСКОГО БЛАГОПОЛУЧИЯ. – 2021. – С. 325-331.
7. Закирова, Мухаббат Сабировна. "РОЛЬ УЗБЕКСКИХ И РУССКИХ НАРОДНЫХ СКАЗОК В ФОРМИРОВАНИИ ЛИЧНОСТНЫХ КАЧЕСТВ РЕБЕНКА." ПРОБЛЕМЫ ПСИХОЛОГИЧЕСКОГО БЛАГОПОЛУЧИЯ. 2021.
8. Закирова, М. С. (2021). РОЛЬ УЗБЕКСКИХ И РУССКИХ НАРОДНЫХ СКАЗОК В ФОРМИРОВАНИИ ЛИЧНОСТНЫХ КАЧЕСТВ РЕБЕНКА. In ПРОБЛЕМЫ ПСИХОЛОГИЧЕСКОГО БЛАГОПОЛУЧИЯ (pp. 325-331).
9. Soliev F. S., Muminov D. To determine individual specificity and hidden potential of the personality according to external signs of behavior //ACADEMICIA: An International Multidisciplinary Research Journal. – 2021. – Т. 11. – №. 5. – С. 1258-1265.7.
10. Soliev, F. S., and D. Muminov. "To determine individual specificity and hidden potential of the personality according to external signs of behavior." ACADEMICIA: An International Multidisciplinary Research Journal 11.5 (2021): 1258-1265.
11. Jalolova M. SENSORY DEVELOPMENT IN PRESCHOOL AGE //Archive of Conferences. – 2021. – Т. 25. – №. 1. – С. 153-157.
12. Jalolova, Mohinur. "SENSORY DEVELOPMENT IN PRESCHOOL AGE." Archive of Conferences. Vol. 25. No. 1. 2021.
13. Jalolova, M. (2021, May). SENSORY DEVELOPMENT IN PRESCHOOL AGE. In Archive of Conferences (Vol. 25, No. 1, pp. 153-157).